

**KIBER MAKON, KIBER TERRORIZM, KIBER
ZO‘RAVONLIK(CYBERBULLYING) TUSHUNCHALARINING
MOHIYATI**

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Mahmudova Shaxlo

Aminova Maftuna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

maktagacha ta’lim yo’nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya Ushbu maqolada kiber makon haqida, kiber zo‘ravonlikdan saqlanish, va kiber terrorizmga qarshi kurashish hamda butun dunyoda global muammo bo‘lmish kiber terrorizmning yuzaga chiqishi haqida yoritilgan.

Kalit so‘z: axborot texnologiyalari, kompyuter, telefon, kiber xujum, kiber maydon, kiber terrorizm, internet, ta’lim- tarbiya, biznes.

Bilamizki, bugungi zamonaviy ilm -fan asrida, ya’ni kompyuter va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda yashayapmiz. Ma’lumki, hozirgi kunda hayotimizni internetsiz, axborot texnologiyalarisiz tasavvur qila olmaymiz. Ma’lumki, insoniyat hozirgi kunda har qanday ishda ham, o‘qishda ham, biznesda ham, ta’lim-tarbiya jarayonida ham, tibbiyotda va shu kab har qanday sohalarda ham zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanyapdi. Biz yashab turgan, rivojlanayotgan asrda axborot texnologiyalari kirib bormagan xonadon bo‘lmasa kerak. Shu o‘rinda insonlarning ehtiyojlariga qarab ushbu zamonaviy texnologiyalar, kompyuter mobil telefon apparatlarining har xil turlari ishlab chiqarilmoqda. Bunday holat albatta quvonarlidir. Chunki shu va shu kabi qurilmalar odamlarni og‘irini yengil qilishi bilan foydalidir. Lekin xalqimizda "asalning ham ozi shirin" -degan maqol hamma narsani me’yorida bo‘lgani yaxshi

degan ma'noda bejiz aytilmagan. Chindan ham biz foydalanayotgan texnologiyalarning bir tomondan foydasi bo'lsa bir tomondan zarari ham yo'q emas. Hozirgi zamonimizda butun dunyoda aynan biz foydasi haqida so'zlayotgan aynan axborot texnologiyalarini insonlar o'z maqsadlari va nafsi yo'lida noto'g'ri foydalanishlari oqibatida, butun dunyoda global va dolzarb muammo bo'lib kelayotgan kiber hujumlarning avj olishi va ushbu muammoning butun yer yuzini qamrab olgani dilimizni xira qiladi albatta. Biz kiber makon haqida va undagi zo'ravonliklar haqida gapirishimizdan oldin kiber so'zining ma'nosi haqida bilib olishimiz maqsadga muvofiqdir. Kiber atama Sharqiy Yevropa jargonida ayyor, ayyor yoki ko'cha aqlli odamni tasvirlash uchun paydo bo'lgan. "Kiber" so'zi ruscha "cyber" ("kiber" deb talaffuz qilinadi) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, uning ildizi jinoyat olami va kibermadaniyatga ega. Bugungi kunda global axborot maydonida kiber makon bilan bog'liq yangidan-yangi tahdidlar yuzaga kelmoqda. Shu bois virtual olamdagi hujumlardan himoyalaniish masalasi dunyo hamjamiyatini jiddiy tashvishga solmoqda. Ichki ishlar vazirligi akademiyasida o'tkazilgan ilmiy-amaliy konferensiya kiber makonda sodir etilayotgan jinoyatlarga qarshi kurashishning dolzarb muammolariga bag'ishlandi. Anjumanda qator vazirlik, idora va tashkilotlar, huquqni muhofaza qiluvchi organlar vakillari, yetakchi oliy ta'lim muassasalari va ilmiy-tadqiqot institutlaridan mutaxassislar, axborot texnologiyalari bo'yicha ekspertlar, shuningdek ommaviy axborot vositalari xodimlari ishtirok etdi. Anjuman avvalida Ichki ishlar vazirligi akademiyasi boshlig'i, polkovnik Rustam Xatamov so'z olib, axborot xavfsizligini ta'minlash va kiber jinoyatlarga qarshi kurashishda yuzaga kelayotgan muammolar, sohani malakali kadrlar bilan ta'minlash istiqbollari haqida to'xtaldi. Tahlillarga ko'ra, dunyo bo'ylab har yili 500 milliondan ortiq kiber hujumlar uyushtiriladi. Har soniyada 12 nafar insondan biri kiber makonda sodir etilgan hujumlar qurboniga aylanadi. Amerika Qo'shma Shtatlari, Fransiya, Angliya, Germaniya, Belgiya, Luksemburg kabi rivojlangan davlatlarda jinoyatlarning 60-65 foizi kiber hujumlar orqali sodir etilmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi uch yilda bu turdagi jinoyatlar 8,3 baravarga

ko‘payib, hozirda umumiy jinoyatchilikning qariyb 5 foiziga yetgan. Xususan, noqonuniy bank-moliya operatsiyalari orqali o‘zgalarning plastik kartadagi mablag‘larini o‘zlashtirish, zararli viruslar tarqatish, qimor va tavakkalchilikka asoslangan onlayn o‘yinlar, diniy aqidaparastlikka qaratilgan axborot xurujlari, onlayn savdo maydonidagi firibgarlik jinoyatlari ko‘payib bormoqda. Achinarlisi, axborot texnologiyalari yordamida huquqbuzarlik va jinoyatga qo‘l urgan shaxslar orasida yoshlar ko‘pchilikni tashkil etmoqda. Respublikamizda virtual olamdagi qonunbuzilishlarning aksariyati 16-23 yosh oralig‘idagi o‘smir-yoshlar tomonidan sodir qilinmoqda. Bundan ko‘rinib turibdiki, kiberxavfsizlikni ta‘minlash masalasi bugun har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

– Mamlakatimizda axborot xavfsizligi masalasiga davlat siyosati darajasida e‘tibor qaratilib, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishning yangi yondashuvlari amaliyotga joriy qilinmoqda, – dedi IIV Akademiyasi boshlig‘i Rustam Xatamov.

– Chunki virtual olamdagi jinoyatlarning zarari va xavfi real olamdagi tahdiddan oshib borayotganiga guvoh bo‘layapmiz. Bu borada “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi yangi qonunning qabul qilinayotgani sohani davlat tomonidan tartibga solishga, mamlakatimiz axborot tizimlari va tarmoqlariga noqonuniy aralashishning oldini olishga xizmat qiladi. Kibermakon”da din niqobidagi “kiberhujum”tahdidi: din niqobi ostidagi ekstremistiksaytlarda asosan davlat to‘ntarilishi va xunrezlik urushlari haqida gap boradi. Bugungi kunda dunyoda eng katta xavf solib turgan ISHID guruhining internet kibermakonidagi axborot hujumi va tahdidi to‘g‘risida Aydarbek Tulepov o‘zining “ISHID fitnasi” kitobida quyidagi ma‘lumotlarni beradi. ISHID o‘zining internet orqali go‘yo Islom yo‘lida “qurbon” bo‘layotgani aks etgan video-lavhalari va fotosuratlari “al-Hayot” media studiyasida tayyorlanadi va internetga joylashtiriladi.Unda terrorism va ekstremizmga qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini shakllant-irishdanko‘zlangan maqsadlar belgilab berilgan.Terrorizm va ekstremizm muammosi global ijtimoiy hodisa sifatida dunyoning barcha davlatlariniqamrab olgan. O‘zbekiston ham jahon hamjamiyatining ajralmas qismi sifatida bundan mustasno emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent. 2022
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi. –Toshkent.Адолат, 2022.
3. Yevropa Kengashi - Kompyuter jinoyatchiligi to'g'risidagi konvensiyasi axboroti (№ 185)(Budapest, 23-noyabr 2001-yil)
4. Jinoyat huquqi maxsus kursi, M.X.Rustamboyev. Toshkent
5. Salayev N.S., Ro'ziyev R.N Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishga oid milliy va xalqaro standartlar. Monografiya ., – T.: TDYU, 2018, 139-b.
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK

- MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.